

Зінов'єва Ірина Анатоліївна,
аспірантка кафедри кримінального права № 1,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: zinovyevairina@ukr.net
ORCID 0000-0003-0231-8453

doi: 10.21564/2414–990x.133.67449

УДК 343.237

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИКОНАВЦЯ ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ З ДВОМА ФОРМАМИ ВИНИ

У статті проаналізовано погляди вчених стосовно питання про наявність співучасті у злочинах з двома формами вини. Обґрунтовано необхідність ставлення у вини кваліфікуючого наслідку, спричиненого виконавцем через необережність, іншим співучасникам, якщо він повинен і міг бути ними передбачений. Спричинення через необережність кваліфікуючого наслідку умисного злочину спільно декількома особами, які повинні були і могли його передбачити, визнано необережним співзаподіянням. Виокремлено групи злочинів, у яких кваліфікуючий наслідок знаходиться поза межами співучасті. Запропоновано шляхи кваліфікації злочину з двома формами вини за наявності ознак співучасті.

Ключові слова: співучасть у злочині; злочин з двома формами вини; необережне співзаподіяння.

Зиновьева И. А., аспирантка кафедры уголовного права № 1, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.

e-mail: zinovyevairina@ukr.net ; ORCID 0000-0003-0231-8453

Особенности ответственности исполнителя при совершении преступлений с двумя формами вини

В статье проанализированы взгляды ученых относительно вопроса о наличии соучастия в преступлениях с двумя формами вини. Обоснована необходимость вменения квалифицирующего последствия, причиненного исполнителем по неосторожности, другим соучастникам, если оно должно и могло быть ими предусмотрено. Причинение по неосторожности квалифицирующего последствия умышленного преступления совместно несколькими лицами, которые должны были и могли его предусмотреть, признано неосторожным сопричинением. Выделены группы преступлений, в которых квалифицирующее последствие находится за пределами соучастия. Предложены пути квалификации преступления с двумя формами вини при наличии признаков соучастия.

Ключевые слова: соучастие в преступлении; преступление с двумя формами вини; неосторожное сопричинение.

Постановка проблеми. Злочин з двома формами вини характеризується різним психічним ставленням особи у формі умислу та необережності до вчинюваного нею діяння та його наслідків. У зв'язку з тим, що співучасть є умисною спільною участю декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину, виникає питання про можливість ставлення у вини іншим співучасникам такого кваліфікуючого наслідку, що спричинений виконавцем¹ через необережність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про наявність співучасті у злочинах з двома формами вини протягом багатьох років є дискусійним у науці кримінального права. Так, А. Ф. Зелінський та В. С. Прохоров зазначали, що можлива співучасть у тих умисних злочинах, в яких наслідок є не ознакою основного складу, а кваліфікуючою обставиною, і вина по відношенню до нього – необережна [1, с. 12; 2, с. 8]. На думку М. І. Ковальова, співучасники повинні нести відповідальність за співучасть у кваліфікованому злочині нарівні з виконавцями, якщо тяжкий наслідок, який настав у результаті злочинного акту, хоча і не був проявом волі співучасників, але уявлявся ними як можливий [3, с. 286]. П. Ф. Тельнов, навпаки, відстоював позицію неможливості співучасті у злочинах з двома формами вини, обґрунтовуючи це тим, що закон встановлює для співучасті єдину форму вини – умисел, а тому до меж співучасті входять свідомо вчинені діяння і умисно заподіяні злочинні наслідки, а необережне спричинення злочинного результату знаходиться поза межами співучасті [4, с. 61].

Послідовником ставлення у вини спричинених через необережність наслідків усім співучасникам злочину з двома формами вини є Д. А. Гарбатович, який зазначає, що кваліфікуючі обставини певного складу злочину, по відношенню до яких законодавцем встановлена необережна форма вини, повинні ставитися у вини співучасникам злочину лише в тому разі, якщо при вчиненні умисного злочинного діяння учасники передбачали можливість настання суспільно небезпечних наслідків, але без достатніх підстав самовпевнено розраховували на їх відвернення, або якщо вони не передбачали такої можливості, хоча при необхідній уважності і передбачливості повинні були і могли її передбачити [5, с. 99].

Про неможливість співучасті у заподіянні через необережність кваліфікуючого наслідку злочину з двома формами вини вказують, зокрема О. А. Аругюнов, М. О. Бабій, Н. Д. Еріашвілі, А. М. Павлухін, Ю. Є. Пудовочкін, А. І. Рарог, Р. С. Рижов. Науковці одностайно вказують, що спільною буде лише та частина злочину, яка характеризується умисною виною, а заподіяні через необережність наслідки виходять за межі спільності, а значить і співучасті. У зв'язку з цим необережно спричинені наслідки можуть ставитися у вини лише виконавцю злочину, а інші співучасники повинні нести відповідальність за ті наслідки, що охоплювалися їх умислом [6, с. 135; 7, с. 591-592; 8, с. 129-130; 9, с. 159; 10, с. 199-200].

¹ При посиланні на виконавця мається на увазі, якщо інше не застерігається, і співвиконавець.

Крім того, А. М. Павлухін, Р. С. Рижов та Н. Д. Еріашвілі пропонують не ігнорувати вчинення умисного злочину у співучасті та кваліфікувати діяння фактичних заподіювачів необережного наслідку (виконавців) за сукупністю злочинів: кожна особа несе відповідальність за умисний злочин як вчинений у співучасті та за необережний злочин як вчинений при посередництві інших осіб або безпосередньо за участі інших осіб (наприклад, частини 1-3 ст. 111 – умисне спричинення тяжкої шкоди здоров'ю і ст. 109 – спричинення смерті через необережність КК РФ) [8, с. 129-130].

А. І. Рарог підходить до вирішення цього питання диференційовано і зазначає, що, по-перше, співучасть у виді організаторської, підбурювальної або пособницької діяльності неможлива при вчиненні злочинів з двома формами вини. Кваліфікуючі наслідки причинно пов'язані тільки з діями виконавця і не можуть бути спричинені безпосередньо організатором, підбурювачем або пособником. Їх умислом при впливі на виконавця ці наслідки не охоплювалися, тому не можуть ставитися у вину нікому, крім безпосереднього заподіювача, тобто виконавця. По-друге, при вчиненні злочинів, основний склад яких є матеріальним і включає умисно заподіяний наслідок, а кваліфікований склад включає більш тяжкий наслідок, ставлення до якого характеризується необережною формою вини, співучасть неможлива навіть у виді співвиконавства. Якщо кваліфікуючий наслідок через необережність заподіюється одним із співвиконавців, що умисно спричинили основний наслідок, то лише його дії кваліфікуються за нормою, яка передбачає злочин з двома формами вини (наприклад, за ч. 4 ст. 111 КК РФ – умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, що спричинило через необережність смерть потерпілого), а дії інших співучасників – за нормою, що передбачає умисне заподіяння основного наслідку без врахування спричинення кваліфікуючих наслідків (наприклад, за п. «а» ч. 3 ст. 111 КК РФ за ознакою групи осіб). Якщо ж кваліфікуючі наслідки заподіяні через необережність сукупними діями всіх (або декількох) учасників, то дії кожного з них належить кваліфікувати за нормою, що передбачає необережне спричинення більш тяжких наслідків у результаті умисного заподіяння основного наслідку (наприклад, за ч. 4 ст. 111 КК РФ), але така кваліфікація відображає не співучасть у спричиненні кваліфікуючого наслідку, а його необережне співзаподіяння. По-третє, співучасть у виді співвиконавства неможлива і при вчиненні злочинів, основний склад яких є формальним і їх об'єктивна сторона не включає будь-яких наслідків, а кваліфікований склад включає тяжкі наслідки, що спричиняються через необережність. Співучасть у таких злочинах неможлива, не дивлячись на те, що кваліфікуючі наслідки причинно зумовлені спільними умисними діями усіх (або декількох) співучасників, а не були результатом ексцесу виконавця. Умисел співучасників охоплює лише спільне вчинення дій, що складають об'єктивну сторону основного складу злочину, і не поширюється на кваліфікуючий наслідок [10, с. 199-200].

Актуальність теми, порушеної у статті, зумовлена тим, що у теорії кримінального права приділено недостатньо уваги питанням ставлення у вину організатору, підбурювачу або пособнику такого кваліфікуючого наслідку, що спричинений виконавцем через необережність, а також кваліфікації злочинів з двома формами вини за наявності ознак співучасті.

Метою статті є вирішення питання про те, чи охоплюється межами співучасті такий кваліфікуючий наслідок, ставлення до якого характеризується лише необережною формою вини. Якщо такий наслідок знаходиться поза межами співучасті, то слід з'ясувати, чи можна взагалі ставити його у вину організатору, підбурювачу або пособнику. Крім того, слід визначити шляхи кваліфікації злочинів з двома формами вини за наявності ознак співучасті.

Виклад основного матеріалу. Перш за все слід зазначити, що умисний характер діяння кожного співучасника і умисний характер спільно вчинюваного ними злочину (ст. 26 КК) свідчить про неможливість співучасті у злочинах з двома формами вини, в яких діяння, що полягає в умисному порушенні певних правил, окремо від наслідків є адміністративним чи дисциплінарним правопорушенням, і лише спричинення таким діянням суспільно небезпечних наслідків, ставлення до яких характеризується необережною формою вини, зумовлює визнання вчиненого злочином (наприклад, ст. 286 КК). У такому випадку необережне ставлення до наслідків визначає в цілому такі злочини необережними, що виключає можливість співучасті. Крім того, співучасть можлива у вчиненні лише злочину, тому спільне порушення відповідних правил її не утворює.

Слід погодитися з тим, що межами співучасті як умисної спільної участі у вчиненні умисного злочину охоплюється лише діяння або діяння та спричинення основного наслідку. Такий висновок можна зробити на підставі аналізу положень як ст. 26, так й ч. 3 ст. 29 КК, відповідно до якої обставини, крім ознак, які характеризують особу окремого співучасника, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в вину лише тому співучаснику, який усвідомлював ці обставини. Тобто кваліфікуючий наслідок ставиться у вину співучасникам лише за умови, якщо він усвідомлювався ними, а отже, охоплювався їх умислом. Таким чином, якщо ставлення до такого наслідку характеризується необережною формою вини, то він знаходиться поза межами співучасті, адже відсутній спільний умисел на його заподіяння.

Однак не можемо погодитися з науковцями, які виключають ставлення у вину організатору, підбурювачу або пособнику такого кваліфікуючого наслідку, що спричинений виконавцем через необережність. Як зазначалося, А. І. Рарог обґрунтовує таке рішення тим, що: а) кваліфікуючі наслідки причинно пов'язані тільки з діянням виконавця і не можуть бути спричинені безпосередньо організатором, підбурювачем або пособником; б) умислом останніх при впливі на виконавця ці наслідки не охоплювалися, тому не можуть ставитися у вину нікому, крім безпосереднього заподіявача, тобто виконавця.

Дійсно, не тільки кваліфікуючий, а й основний наслідок не заподіюються безпосередньо діянням організатора, підбурювача або пособника, однак усі ці наслідки спричиняються їх діяннями опосередковано, тобто через діяння виконавця. Причинний зв'язок має об'єктивний характер, тому вважаємо, що з об'єктивної сторони кваліфікуючий наслідок заподіюється спільною діяльністю усіх співучасників.

Із суб'єктивної сторони кваліфікуючий наслідок, спричинений виконавцем через необережність, не охоплюється умислом організатора, підбурювача і пособника, однак за наявності обов'язку й можливості його передбачення він теж повинен ставитися у вину не лише виконавцю, а також і іншим співучасникам. Як зазначав ще М. Д. Сергієвський, причинний зв'язок для кримінального права встановлюється між діями особи і пов'язаним із ними явищем тоді, коли особа, вчиняючи їх, передбачала або могла передбачити це явище як наслідок, тобто усвідомлювала або могла усвідомити комбінацію попередніх сил, знала або могла знати їх дію [11, с. 341]. Ставлення у вину кваліфікуючого наслідку залежить від меж усвідомлення співучасниками характеру діяння виконавця як результату спільної діяльності, тобто способу, знарядь, засобів його вчинення, особливих властивостей виконавця (наприклад, майстер спорту з певного виду єдиноборства) тощо. Межі усвідомлення визначаються ступенем конкретизації домовленості співучасників про вчинення відповідного злочину. У зв'язку з тим, що безпечне функціонування основного безпосереднього об'єкта є запорукою існування й розвитку інших суспільних відносин спеціального порядку, як наприклад, здоров'я і життя, заподіяння тяжкої шкоди основному безпосередньому об'єкту створює реальну загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, що нерозривно з ним пов'язані. Тобто характер основного наслідку впливає на можливість настання кваліфікуючого наслідку. Тому усвідомлення співучасниками заподіяння їх спільною діяльністю тяжкої шкоди основному безпосередньому об'єкту зумовлює наявність обов'язку передбачити можливість настання більш тяжких наслідків. Отже, усвідомлення співучасниками характеру спільної діяльності зумовлює обов'язок передбачити можливість настання кваліфікуючого наслідку. Так, якщо пособник надає зброю виконавцеві, домовляючись про її застосування для заподіяння тяжкого тілесного ушкодження (наприклад, шляхом пострілу в ногу) та відсутність наслідку у виді смерті, він повинен усвідомлювати підвищену небезпеку такого знаряддя та передбачити можливість настання один за іншим двох наслідків у результаті застосування зброї: основного – тяжкого тілесного ушкодження і кваліфікуючого – смерті. У зв'язку з цим йому повинен ставитися у вину не лише основний наслідок, а й кваліфікуючий, ставлення до якого характеризується необережною формою вини. Так само у разі, якщо підбурювач схиляє майстра спорту з боксу до спричинення потерпілому будь-яких тілесних ушкоджень, обумовлюючи відсутність наслідку у виді смерті, він повинен усвідомлювати, що характер діяння визначається виконавцем, і передбачити можливість заподіяння ним такого тілесного ушкодження, яке призведе до смерті потерпілого.

Якщо ж кваліфікуючий наслідок, спричинений виконавцем через необережність, не повинен і не міг бути передбачений іншими співучасниками, то він і не може ставитися їм у вину. У такому разі підлягають застосуванню правила про ексцес виконавця. Тобто необережний наслідок слід ставити у вину лише виконавцю злочину, а інші співучасники повинні підлягати відповідальності лише за ті наслідки, що охоплювалися їхнім умислом.

Таким чином, передумовою ставлення у вину іншим співучасникам кваліфікуючого наслідку, спричиненого виконавцем через необережність, є встановлення меж усвідомлення ними характеру діяння виконавця як спільного злочинного результату їх взаємопов'язаних діянь.

Аналіз судової практики свідчить про те, що коли діяння або діяння і основний наслідок породжуються у співучасті, а кваліфікуючий наслідок спричиняється виконавцем через необережність, такий наслідок за можливості та обов'язку його передбачити ставиться у вину як виконавцю, так і іншим співучасникам. Так, було опрацьовано 364 вироки, постановлені у період з 1 січня 2013 р. по 1 січня 2016 р., що знаходяться у доступі в Єдиному державному реєстрі судових рішень за параметрами пошуку: 1) категорія справи: кримінальні справи – злочини проти життя та здоров'я особи – умисне тяжке тілесне ушкодження; 2) пошук за контекстом – «групою осіб». З них було проаналізовано 184 вироки, у яких особи були визнані судом співучасниками заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження, а у інших вироках особи такими визнані не були. У 118 із 184 проаналізованих вироків співучасники цього злочину були визнані співвиконавцями умисного тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого групою осіб, що спричинило смерть потерпілого, та їх дії були кваліфіковані за ч. 2 ст. 121 КК за цими ознаками [12]. У той же час Віньковецький районний суд Хмельницької області вироком від 5 серпня 2011 р. визнав Особу 7 та Особу 8 співвиконавцями умисного тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого групою осіб, що спричинило смерть потерпілого, та кваліфікував їх дії за ч. 2 ст. 121 КК, а Особу 9 – пособником у заподіянні тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого групою осіб, що спричинило смерть потерпілого, та кваліфікував його дії за ч. 5 ст. 27 та ч. 2 ст. 121 КК [13]. Про ставлення у вину тяжких наслідків, спричинених через необережність, особам, які у співучасті виконали основний склад злочину, що є формальним, йдеться у вирокі Жовківського районного суду Львівської області від 23 грудня 2014 р. Цим вироком Особу 3 і Особу 5 суд визнав співвиконавцями завідомого залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження внаслідок безпорадного стану, що спричинило смерть потерпілого, і кваліфікував їх дії за ч. 3 ст. 135 КК, а залишення в небезпеці, вчинене за попередньою змовою групою осіб, урахував при призначенні покарання як обставину, що його обтяжує, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК [14].

Також не можемо підтримати пропозицію А. М. Павлухіна, Р. С. Рижова та Н. Д. Еріашвілі у випадках спричинення через необережність кваліфікуючого наслідку кваліфікувати діяння співвиконавців за сукупністю умисного злочину, вчиненого у співучасті, та необережного злочину. На наш погляд, така кваліфікація є доцільною лише у разі, якщо відповідна норма не передбачає відповідальність за спричинення кваліфікуючого наслідку. Наприклад, спричинене за попередньою змовою співвиконавцями умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, слід кваліфікувати за сукупністю ч. 1 ст. 122 і ч. 1 ст. 119 КК, а співучасть врахувати при призначенні покарання як обставину, що його обтяжує, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК. Натомість, якщо відповідна норма передбачає відповідальність за спричинення кваліфікуючого наслідку, у формулі кваліфікації повинен бути відображений саме кваліфікований склад відповідного злочину, адже законодавець, його конструюючи, мав за мету охопити найбільш типові випадки вчинення відповідного злочину і відобразити його ступінь тяжкості. Слід ураховувати, що кваліфікуючий наслідок спричиняється за розвитком причинного зв'язку саме від діяння або діянням та основного наслідку, відповідальність за які передбачено в основному складі злочину. Тому вважаємо, що не можна ігнорувати наявність окремої норми закону, що встановлює відповідальність за спричинення кваліфікуючого наслідку.

Слід погодитися з А. І. Рарогом, що ставлення у вину спричинених через необережність кваліфікуючих наслідків умисного злочину, вчиненого декількома особами, повинно визначатися за правилами не про співучасть, а про необережне співзаподіяння. У такому випадку, на думку вченого, необережне спричинення таких наслідків повинно кваліфікуватися самостійно при оцінці кожного з учасників злочину. Науковець виокремлює такі ознаки необережного співзаподіяння: 1) множинність суб'єктів злочину; 2) спільність їх дій, яку слід розуміти як наявність об'єктивного взаємозв'язку і взаємозумовленості протиправних дій кожного із суб'єктів; 3) необережне ставлення кожного із співзаподіювачів до суспільно небезпечних наслідків, що настали [10, с. 201-202].

Отже, спричинення через необережність кваліфікуючого наслідку умисного злочину спільно декількома особами, які повинні були і могли його передбачити, слід визнати необережним співзаподіянням. Тобто у такому випадку суб'єктів спричинення такого наслідку слід розглядати не як співучасників, а як його співзаподіювачів, кожен з яких індивідуально відповідає за його спричинення. Якщо ж такий наслідок ставиться у вину лише одному з учасників умисного злочину, то він індивідуально відповідає за його спричинення, однак необережне співзаподіяння не виникає, бо відсутня така його ознака, як множинність суб'єктів. У цьому разі має місце необережне індивідуальне заподіяння.

У зв'язку з тим, що у разі спричинення через необережність кваліфікуючого наслідку межами співучасті охоплюється лише діяння або діяння та

спричинення основного наслідку, можна виділити такі групи злочинів, у яких кваліфікуючий наслідок знаходиться поза межами співучасті:

1) *злочин з похідними наслідками, коли останні спричиняються виконавцем через необережність*. Є. В. Шевченко пропонує визначити структуру причинного зв'язку у злочинах з похідними наслідками такою формулою: 1) $D \rightarrow P^1$; 2) $D \rightarrow P^1 \rightarrow P^2$, де «D» – діяння, « \rightarrow » – причинний зв'язок, « P^1 » – проміжний наслідок, « P^2 » – похідний наслідок [15, с. 123]. З урахуванням цього у злочинах з похідними наслідками, коли останні спричиняються виконавцем через необережність, межі співучасті та необережного співзаподіяння або необережного індивідуального заподіяння можуть бути зображені такою формулою $[D \rightarrow N^1] \rightarrow \{N^2\}$. У цій формулі «D» – діяння, « \rightarrow » – причинний зв'язок, « N^1 » – основний наслідок, « N^2 » – похідний наслідок, «[]» – межі співучасті, {} – межі необережного співзаподіяння або необережного індивідуального заподіяння. Наприклад, умисне тяжке тілесне ушкодження, що потягло за собою смерть потерпілого, не може у цілому бути вчиненим у співучасті. Суб'єкти цього злочину, яким такий наслідок ставиться у вини, є не співучасниками, а його співзаподіювачами. Однак це не повинно виключати відповідальності за співучасть у спричиненні умисного тяжкого тілесного ушкодження. У такому випадку межами співучасті охоплюється заподіяння співвиконавцями умисного тяжкого тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 121 КК за ознакою умисного тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого групою осіб), а межами необережного співзаподіяння – спричинення смерті (ч. 2 ст. 121 КК за ознакою умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого);

2) *злочин, в якому основний склад є формальним, а кваліфікований склад передбачає відповідальність за спричинення кваліфікуючого наслідку, ставлення до якого виконавця характеризується необережною формою вини*. Наприклад, суб'єкти згвалтування, яким у вини ставиться заподіяння через необережність особливо тяжкого наслідку (ч. 4 ст. 152 КК), є не співучасниками, а співзаподіювачами такого наслідку. Проте це не повинно виключати відповідальності за співучасть у згвалтуванні. Тобто межами співучасті охоплюється згвалтування (ч. 3 ст. 152 КК за ознакою згвалтування, вчиненого групою осіб), а межами необережного співзаподіяння – спричинення особливо тяжкого наслідку (ч. 4 ст. 152 КК за ознакою згвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки);

3) *злочин, в якому основний склад є матеріальним, а кваліфікований склад передбачає відповідальність за спричинення тим самим діянням кваліфікуючого наслідку, ставлення до якого виконавця характеризується необережною формою вини*. Наприклад, суб'єкти умисного руйнування шляхів сполучення, яким ставиться у вини заподіяння через необережність загибелі людей (ч. 3 ст. 277 КК), є не співучасниками, а його співзаподіювачами. Однак це не повинно виключати відповідальності за співучасть у руйнуванні шляхів сполучення. Отже, межами співучасті охоплюється руйнування шляхів сполучення (ч. 1 ст. 277 КК), а межами необережного співзаподіяння – спричинення загибелі людей (ч. 3 ст. 277 КК).

У двох останніх групах злочинів межі співучасті та необережного співзаподіяння або необережного індивідуального заподіяння, можуть бути зображені такою формулою: [Д]→{Н}, де «Д» – діяння, «→» – причинний зв'язок, «Н» – кваліфікуючий наслідок, «[]» – межі співучасті, {} – межі необережного співзаподіяння або необережного індивідуального заподіяння.

Таким чином, необережне ставлення до кваліфікуючого наслідку не повинно виключати співучасть у спричиненні діяння або діяння та основного наслідку, що є спільним результатом взаємопов'язаних діянь усіх співучасників. Уявляється, що притягнення осіб до відповідальності за злочини з двома формами вини без притягнення до відповідальності за співучасть у разі наявності її ознак є безпідставним пом'якшенням їх відповідальності. Таким чином, співучасть повинна знаходити відображення при кваліфікації таких злочинів, а якщо її не передбачено як кваліфікуючу ознаку, то враховуватися при призначенні покарання як обставина, що його обтяжує, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК.

Ураховуючи вищезазначене, на підставі аналізу статей Особливої частини КК, в яких передбачено злочин з двома формами вини, вважаємо за доцільне запропонувати такі шляхи його кваліфікації за наявності ознак співучасті:

1) якщо в одній частині статті Особливої частини КК передбачено відповідальність і за співучасть, і за спричинення через необережність кваліфікуючого наслідку, у випадку простої співучасті діяння співвиконавців, яким ставиться у вину такий наслідок, слід кваліфікувати за цією частиною за обома ознаками: і за ознакою вчинення злочину у співучасті, і за ознакою заподіяння кваліфікуючого наслідку (наприклад, за ч. 2 ст. 121 КК за ознаками умисного тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого групою осіб, що спричинило смерть потерпілого).

У разі співучасті з розподілом ролей діяння виконавця кваліфікується так само, а діяння організатора, підбурювача або пособника – залежно від того, чи повинні були і могли вони передбачити можливість настання кваліфікуючого наслідку. Так, якщо, усвідомлюючи характер спільної діяльності, вони не повинні були і не могли передбачити такий наслідок, їх діяння слід кваліфікувати за такою частиною лише за ознакою вчинення злочину у співучасті з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК (наприклад, за ч. 3, 4 або 5 ст. 27, за ч. 2 ст. 121 КК за ознакою умисного тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого групою осіб). Якщо ж організатор, підбурювач або пособник, усвідомлюючи характер спільної діяльності, повинні були і могли передбачити можливість настання кваліфікуючого наслідку, їх діяння слід кваліфікувати за цією ж частиною за обома ознаками: і за ознакою вчинення злочину у співучасті, і за ознакою заподіяння наслідку через необережність з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК (наприклад, за ч. 3, 4 або 5 ст. 27, ч. 2 ст. 121 КК за ознаками умисного тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого групою осіб, що спричинило смерть потерпілого);

2) якщо відповідальність за вчинення злочину у співучасті і за спричинення через необережність кваліфікуючого наслідку передбачено в різних частинах

статті Особливої частини КК, у випадку простої співучасті діяння співвиконавців, яким ставиться у вину такий наслідок, слід кваліфікувати за частиною, що передбачає відповідальність за заподіяння кваліфікуючого наслідку, а про співучасть зазначити у процесуальних документах, що стосуються обвинувачення особи (наприклад, за ч. 4 ст. 152 КК за ознакою згвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а про вчинення згвалтування групою осіб слід зазначити у процесуальному документі, що стосуються обвинувачення особи).

У разі співучасті з розподілом ролей діяння виконавця кваліфікується так само, а діяння організатора, підбурювача або пособника – залежно від того, чи повинні були і могли вони передбачити можливість настання кваліфікуючого наслідку. Так, якщо, усвідомлюючи характер спільної діяльності, вони не повинні були і не могли передбачити такий наслідок, їх діяння слід кваліфікувати за частиною, в якій передбачено відповідальність за вчинення злочину у співучасті з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК (наприклад, дії підбурювача до згвалтування, який не повинен був і не міг передбачити самогубство потерпілої особи, слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 27, ч. 3 ст. 152 КК за ознакою згвалтування, вчиненого групою осіб). Якщо ж організатор, підбурювач або пособник, усвідомлюючи характер спільної діяльності, повинні були і могли передбачити можливість настання кваліфікуючого наслідку, їх діяння слід кваліфікувати за частиною, що передбачає відповідальність за спричинення кваліфікуючого наслідку, з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК, а про співучасть зазначити у процесуальних документах, що стосуються обвинувачення особи (наприклад, дії підбурювача до згвалтування, який повинен був і міг передбачити самогубство потерпілої, слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 27, ч. 4 ст. 152 КК за ознакою згвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, при цьому про вчинення згвалтування групою осіб слід зазначити у процесуальному документі, що стосуються обвинувачення особи);

3) якщо відповідальність за співучасть і за спричинення через необережність кваліфікуючого наслідку передбачено в різних частинах статті Особливої частини КК, однак у відповідній частині, що передбачає відповідальність за заподіяння кваліфікуючого наслідку, наявна вказівка «діяння, передбачені частинами...», у випадку простої співучасті діяння співвиконавців, яким ставиться у вину такий наслідок, слід кваліфікувати за частиною, що передбачає відповідальність за заподіяння кваліфікуючого наслідку (наприклад, за ч. 3 ст. 146 КК за ознакою вчинення діяння, передбаченого ч. 2 ст. 146 КК, тобто діяння, вчиненого за попередньою змовою групою осіб, що спричинило тяжкі наслідки).

У разі співучасті з розподілом ролей діяння виконавця кваліфікується так само, а діяння організатора, підбурювача або пособника – залежно від того, чи повинні були і могли вони передбачити можливість настання кваліфікуючого наслідку. Так, якщо, усвідомлюючи характер спільної діяльності, вони не повинні були і не могли передбачити такий наслідок, їх діяння слід кваліфікувати за частиною, в якій передбачена відповідальність за співучасть

з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК (наприклад, дії підбурювача до викрадення особи, який не повинен був і не міг передбачити її самогубство, слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 27, ч. 2 ст. 146 КК за ознакою вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб). Якщо ж організатор, підбурювач або пособник, усвідомлюючи характер спільної діяльності, повинні були і могли передбачити можливість настання кваліфікуючого наслідку, їх діяння слід кваліфікувати за частиною, що передбачає відповідальність за спричинення кваліфікуючого наслідку, з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК (наприклад, дії підбурювача до викрадення особи, який повинен був і міг передбачити її самогубство, слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 27, за ч. 3 ст. 146 КК за ознакою вчинення діяння, передбаченого ч. 2 ст. 146 КК, тобто діяння, вчиненого за попередньою змовою групою осіб, що спричинило тяжкі наслідки);

4) якщо відповідальність за вчинення злочину у співучасті не передбачено у відповідній частині статті Особливої частини КК, у випадку простої співучасті діяння співвиконавців, яким ставиться у вину такий наслідок, слід кваліфікувати за відповідною частиною статті Особливої частини КК за ознакою спричинення кваліфікуючого наслідку, а вчинення злочину у співучасті врахувати як обставину, що обтяжує покарання, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК.

У разі співучасті з розподілом ролей діяння виконавця кваліфікується так само, а діяння організатора, підбурювача або пособника – залежно від того, чи повинні були і могли вони передбачити можливість настання кваліфікуючого наслідку. Так, якщо, усвідомлюючи характер спільної діяльності, вони не повинні були і не могли передбачити такий наслідок, їх діяння слід кваліфікувати за частиною, в якій передбачена відповідальність за основний склад злочину з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК, а вчинення злочину у співучасті врахувати як обставину, що обтяжує покарання, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК. Якщо ж організатор, підбурювач або пособник, усвідомлюючи характер спільної діяльності, повинні були і могли передбачити можливість настання кваліфікуючого наслідку, їх діяння слід кваліфікувати за частиною, що передбачає відповідальність за спричинення кваліфікуючого наслідку, з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК, а вчинення злочину у співучасті врахувати як обставину, що обтяжує покарання, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК. Наприклад, якщо співвиконавці заподіяли потерпілому умисні середньої тяжкості тілесні ушкодження, внаслідок яких він втратив свідомість, та шляхом мовчазної згоди залишили непритомним на вулиці в зимову пору року, що спричинило через переохолодження його смерть, їх дії слід кваліфікувати за сукупністю ч. 1 ст. 122 та ч. 3 ст. 135 за ознакою спричинення смерті особі, а вчинення цих злочинів у співучасті врахувати як обставину, що обтяжує покарання, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК. У такому випадку співвиконавці у співучасті заподіюють умисні середньої тяжкості тілесні ушкодження та залишають потерпілого в небезпеці, а щодо наслідку у виді смерті має місце необережне співзаподіяння.

Якщо психічне ставлення одного співвиконавця до кваліфікуючого наслідку характеризується умисною формою вини, а іншого – необережною, то такий наслідок знаходиться поза межами співучасті, бо відсутній спільний умисел на його спричинення. Так, якщо один із співвиконавців умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу дав вказівку іншому співвиконавцю впевнитися, що потерпілого немає вдома, а останній при перевірці засвідчив його наявність вдома, однак повідомив про відсутність, психічне ставлення до смерті потерпілого з боку співвиконавця, що покладався на слова про відсутність потерпілого вдома, виявляється у формі злочинної самовпевненості, а іншого співвиконавця – у формі прямого умислу. Тобто у співучасті вчиняється діяння та спричиняється основний наслідок, а кваліфікуючий наслідок знаходиться поза її межами. Уявляється, що дії співвиконавця, який надав вказівку, слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 194 КК за ознакою умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, що спричинило загибель людей, а вчинення умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу за попередньою змовою групою осіб врахувати як обставину, що обтяжує покарання, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК. Дії іншого співвиконавця слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 194 КК за ознакою умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу та за відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК, а вчинення умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу за попередньою змовою групою осіб врахувати як обставину, що обтяжує покарання, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК.

Висновки. Таким чином, кваліфікуючий наслідок, що спричинений необережністю, знаходиться поза межами співучасті, бо відсутній спільний умисел на його заподіяння. Суб'єкти спричинення такого наслідку, які повинні були і могли його передбачити, є не співучасниками, а його співзаподіювачами. При цьому необережне ставлення до кваліфікуючого наслідку не повинно виключати відповідальності за співучасть у спричиненні діяння або діяння та основного наслідку, що є спільним результатом взаємопов'язаних діянь усіх співучасників.

Список літератури:

1. Зелинский А. Ф. Соучастие в преступлении / А. Ф. Зелинский. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1971. – 44 с.
2. Прохоров В. С. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. С. Прохоров ; Ленинград. гос. ун-т. – Ленинград, 1962. – 19 с.
3. Ковалев М. И. Соучастие в преступлении. – Ч. 1 Понятие соучастия : монография / М. И. Ковалев. – Свердловск : Уральск. рабочий, 1960. – 288 с.
4. Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении : научное издание / П. Ф. Тельнов. – Москва : Юрид. лит., 1974. – 208 с.
5. Гарбатович Д. А. Квалификация уголовно-правовых деяний по субъективной стороне : монография / Д. А. Гарбатович. – Москва : Юрлитинформ, 2009. – 192 с.
6. Арутюнов А. А. Соучастие в преступлении: монография / А. А. Арутюнов. – Москва : Статут, 2013. – 408 с.

7. Бабий Н. А. Множественность лиц в преступлении и проблемы учения о соучастии : монография / Н. А. Бабий. – Москва : Юрлитинформ, 2013. – 720 с.
8. Павлухин А. Н. Виды и ответственность соучастников преступления : монография / А. Н. Павлухин, Р. С. Рыжов, Н. Д. Эриашвили. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2007. – 142 с.
9. Пудовочкин Ю. Е. Учение о преступлении : избранные лекции / Ю. Е. Пудовочкин. – Москва : Юрлитинформ, 2008. – 224 с.
10. Рарог А. И. Проблемы квалификации преступлений по субъективным признакам : монография / А. И. Рарог. – Москва : Проспект, 2015. – 232 с.
11. Сергеевский Н. Д. Избранные труды / под. ред. А. И. Чучаева. – Москва: ООО «Издательский дом «Буквоед», 2008. – 606 с.
12. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/15>.
13. Вирок Віньковецького районного суду Хмельницької області у справі за № 1-44/11 від 5 серпня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20509546>.
14. Вирок Жовківського районного суду Львівської області у провадженні за № 1/444/11/2014 від 23 грудня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42110614>.
15. Шевченко Є. В. Злочини з похідними наслідками : монографія / Є. В. Шевченко. – Харків : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. – 216 с.

References:

1. Zelinskiy, A.F. (1971). Souchastie v prestuplenii [Criminal Complicity]. Volgograd: VSSH MVD SSSR, 44 [in Russian].
2. Prohorov, V.S. (1962). Souchastie v prestuplenii po sovetскому ugodovnomu pravu : avtořef. dis. ... kand. jurid. nauk [Criminal Complicity Under the Soviet Criminal Law : Synopsis of the Thesis on Competition of a Scientific Degree of Candidate of Legal Sciences]. Leningrad. gos. un-t, Leningrad, 19 [in Russian].
3. Kovalev, M.I. (1960). Souchastie v prestuplenii [Criminal Complicity]. Sverdlovsk: Ural'sk. rabochij, Part 1: Ponjatie souchastija [in Russian].
4. Telnov, P. F. (1974). Otvetstvennost za souchastie v prestuplenii [Responsibility for Criminal Complicity]. Moscow: Jurid. lit. [in Russian].
5. Garbatovich, D.A. (2009). Kvalifikacija ugodovno-pravovyh dejanij po sub#ektivnoj storone [Qualification of Criminal Legal Acts by Subjective Side]. Moscow : Jurlitinform [in Russian].
6. Arutyunov, A.A. (2013). Souchastie v prestuplenii [Criminal Complicity]. Moscow: Statut [in Russian].
7. Babij, N.A. (2013). Mnozhestvennost' lic v prestuplenii i problemy uchenija o souchastii [Plurality of Persons in a Crime and Problems of the Doctrine of Complicity]. Moscow: Jurlitinform [in Russian].
8. Pavluhin, A.N., Ryzhov, R.S., Jeriashvil,i N.D. (2007). Vidy i otvetstvennost' souchastnikov prestuplenija [The Types and Responsibility of Accomplices]. Moscow: JuNITI-DANA: Zakon i pravo [in Russian].
9. Pudovochkin, Ju.E. (2008). Uchenie o prestuplenii [The Crime Doctrine]. Moscow: Jurlitinform [in Russian].
10. Rarog, A.I. (2015). Problemy kvalifikacii prestuplenij po sub#ektivnym priznakam [Problems of Qualification of Crimes by Subjective Elements]. Moscow: Prospekt [in Russian].
11. Sergeevskij, N.D. (2008). Izbrannye trudy [The Selectas]. Moscow: ООО «Izdatel'skij dom «Bukvoved» [in Russian].
12. Yedynyj derzhavnyj reiestr sudovykh rishen' [The Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/15> [in Ukrainian].

13. Vyrok Vin'kovets'koho rajonnoho sudu Khmel'nyts'koi oblasti u spravi za no. 1-44/11 vid 5 serpnia 2011 [The Decision of Vinkovetsky District Court of the Khmel'nitsky region in the Case no. 1-44/11 of 5 August 2011]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20509546> [in Ukrainian].

14. Vyrok Zhovkivs'koho rajonnoho sudu L'vivs'koi oblasti u provadzheni za no. 1/444/11/2014 vid 23 hrudnia 2014 [The Decision of Zhovkivsky District Court of the Lviv region in the Case no. 1/444/11/2014 of 23 December 2014]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42110614> [in Ukrainian].

15. Shevchenko, Ye.V. (2005). Zlochyny z pokhidnymi naslidkamy [The Crimes with Additional Consequences]. Kharkov: Vydavets' SPD FO Vapniarchuk N.M. [in Ukrainian].

Zinovieva I. A., postgraduate student of the Department of Criminal law № 1, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail : zinovyevairina@ukr.net ; ORCID 0000-0003-0231-8453

Special aspects of responsibility of the principal offender for commission of the crimes with two forms of guilt

In the article the author analyzed the views of scientists on the issue of existence of complicity in the crimes with two forms of guilt. The author drew a conclusion that the confines of complicity as joint intentional participation in commission of intentional crime include nothing else than an act or an act and causation of basic consequence. An aggravated consequence caused by the principal offender through negligence is outside complicity because the joint intent to its commission is absent. The author substantiated the necessity for inculcation an aggravated consequence caused by the principal offender through negligence others accomplices if they had a duty and possibility to envisage it. Determining of the confines of knowing nature of an act of the principal offender of others accomplices as the joint result of their interrelated acts is recognized as prerequisite for inculcation them this consequence. Causation an aggravated consequence through negligence of intentional crime jointly by several persons that had a duty and possibility to envisage it is recognized as jointly causation through negligence. The author suggested examine the subjects of causation this consequence that had a duty and possibility to envisage it not as accomplices but as co-causers, each of them individually liable for its causation. The author distinguished the groups of crimes that have an aggravated consequence which is outside complicity. The author suggested the ways of qualification the crime with two forms of guilt subject to existence of the elements of complicity.

Keywords: complicity in a crime; the crime with two forms of guilt; jointly causation through negligence.

Надійшла до редколегії 26.04.2016 р.